

УДК 331.45:006

DOI: 10.36550/2415-7988-2022-1-200-30-33

ЛЕВЧЕНКО Інна Миколаївна –

доктор історичних наук, доцент,
професор кафедри теорії та методики професійної підготовки
Університету ім. Григорія Сковороди в Переяславі
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9652-8755>
e-mail: inna.lewchenko2000@ukr.net

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ УКРАЇНИ ТА КРАЇН ЄВРОПИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ПРАЦІ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Для будь-якого сучасного суспільства великою трагедією залишаються нещасні випадки на виробництві, які призводять до травматизму, інвалідності, а інколи і до летальних випадків. Слід констатувати, що нинішній стан охорони праці в нашій країні є вкрай низьким і це пов'язано, насамперед, з інтенсивним старінням обладнання, машин і механізмів, відсутністю на підприємствах висококваліфікованих спеціалістів у сфері охорони праці, недосконалим законодавством у зазначеній сфері тощо. Слід зауважити, що безвідповідальність керівників усіх рівнів щодо забезпечення безпеки праці найманих працівників призводить до масового послаблення трудової та технологічної дисципліни, ігнорування елементарних вимог техніки безпеки.

Найвагомішим фундаментом для розвитку сучасної галузі охорони праці в Україні слід вважати інтеграційні процеси в сфері охорони праці, які полягають в адаптації національного законодавства до законодавства ЄС.

Для досягнення поставленої мети необхідно реформувати правову системи та поступово приводити її у відповідність із європейськими та міжнародними стандартами охорони праці. Задля цього необхідно визначити єдині та загальноприйнятні правові, соціально-економічні, організаційно-технічні, санітарно-гігієнічні і лікувально-профілактичні заходи та засоби, спрямовані на збереження життя, здоров'я і працездатності людини під час трудової діяльності.

Ми не ставимо за мету проводити порівняльний аналіз кількості травмованих робітників на підприємствах у країнах ЄС та України, але слід зазначити, що цифри жахають. Наведені положення й аргументи повною мірою обґрунтовують актуальність і важливість даної теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зауважити, що у вітчизняній юридичній літературі проблеми правового регулювання охорони праці та перспективи запозичення міжнародного досвіду висвітлені мало, в існуючих наукових працях ці питання досліджувалися фрагментарно або в рамках

широкої правової проблематики, без комплексного підходу, що, у свою чергу, визначає актуальність обраного напряму наукового пошуку.

Теоретичну основу дослідження склали праці зарубіжних учених, які переважно займалися проблемами охорони праці конкретних європейських країн. Так, О. Балашова (Балашова, 2009) розглядала нормативно-правову базу охорони праці в Німеччині. Низка проблем, пов'язаних із становищем сфери охорони праці та трудового права в Німеччині досліджувала Н. Власова (Власова, 2008).

Міжнародний досвід охорони праці частково розглядав В. Антроповим (Антропов, 2005). Проте, означена тема до цього часу не отримала широкого висвітлення, що обумовлює необхідність проведення подальших досліджень.

У процесі дослідження були використані методи аналізу і порівняння, системного підходу, узагальнення і структурування.

Мета статті полягає у порівняльній характеристиці законодавчої бази України та країн Європи в галузі охорони праці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сфера охорони праці є важливим фактором соціально-економічного розвитку демократичної країни. Важливим кроком нашої держави для реалізації конституційного права громадян на охорону їх життя і здоров'я в процесі трудової діяльності слід вважати прийняття у 1992 році Закону України «Про охорону праці» [4]. В ньому визначаються обов'язки власників підприємств, які полягають у створенні безпечних умов праці для своїх робітників, забезпеченні додержання прав працівників, гарантованих законодавством про охорону праці.

Для порівняльної характеристики нормативно-правової бази України з охорони праці з європейськими країнами, необхідно проаналізувати сучасний стан законодавчої бази деяких держав.

Абсолютним лідером з точки зору економічного та політичного благополуччя серед країн Європи слід вважати Німеччину, в якій функціонує та розвивається ефективна система соціального страхування.

Важливим для розвитку галузі охорони праці в Німеччині є наявність професійних спільнот (Berufsgenossenschaft), до яких входять всі підприємці. Головною функцією даного об'єднання являється страхування від нещасних випадків та професійних захворювань, які трапляються вкрай рідко. Але вони прагнуть до того, щоб статистика травмувань та смертності була зведена до мінімуму.

Кількісний показник членів професійних спільнот складає більше 22 тисяч людей, які представляють підприємців гірської, деревообробної промисловості та охорони здоров'я [1, с. 39–52]. Позитивним є те, що профспілки є самостійними об'єднаннями, які не залежать ні від держави, ні від політичних партій. Спілки роботодавців, об'єднані за територіально-галузевою ознакою, входять до Федеральної асоціації союзів роботодавців (BDA) чи Федеральної асоціації промисловості Німеччини (BDI) [2, с. 43].

За рахунок яких коштів існують професійні спільноти? Відповідь досить проста: фінансування здійснюється завдяки страховим внескам підприємств, і чим більше травмованих робітників на підприємстві, тим більші кошти необхідно внести у спільноту. В інтересах усіх роботодавців проводити цілеспрямовану політику із забезпечення безпеки праці і охорони здоров'я працівників.

Державні структури Німеччини співпрацюють із професійними спілками разом, вирішуючи нагальні проблеми сфери охорони праці. Діючи паралельно, державний і профспілковий напрями виконують різні функції, закріплені трудовим і соціальним законодавствами. Унікальність системи управління охороною праці в Німеччині полягає в тому, законодавча база однаковою мірою захищає права підприємців, і права робітників, зобов'язуючись їх підтримувати заходи, спрямовані на забезпечення виробничої безпеки і санітарії на своєму робочому місці.

Головною структурною одиницею у сфері охорони праці Німеччини являється Міністерство Праці [3, с. 33–39], якого, на жаль, немає в Україні.

Позитивний досвід Німеччини може бути дуже корисним при реалізації нормативно-правових завдань, пов'язаних з поліпшенням стану охорони праці в нашій державі. Зокрема, в Німеччині формується новий вигляд охорони праці, який полягає у проведенні тренінгів, присвячених розробці нових законодавчих актів, новітніх технічних та організаційних рішень, спрямованих на покращення стану охорони праці.

Охорона праці є пріоритетним напрямом соціальної політики Франції. У Франції законодавство по охороні праці представляє

собою велику структуру, яка має реальний вплив на роботодавці. Нормативно-законодавча база по охороні праці у Франції вимагає, щоб роботодавці забезпечували роботу служб по охороні праці, залучаючи для цього лікарів спеціалізованих профілів. Також у Франції досить розвинута система навчання з охорони праці. Навчання проходить в Національному інституті з охорони праці.

Одним з головних принципів французької системи охорони праці є взаємна відповідальність працівників та роботодавців за безпечні умови праці. У відповідності із Законом «Про гарантії проти професійних ризиків», прийнятим у 1991 р. працівники повинні піклуватися про свою безпеку та збереження здоров'я своїх колег у процесі роботи. Працівники, які порушують зазначені правила, караються значними штрафами.

Варто було б перейняти досвід Франції у створенні персональних служб, які відповідають за дотримання заходів з охорони праці. Так, на підприємстві із чисельністю більше 50 чоловік, має формуватися особистий комітет по безпеці та гігієні праці. Підприємства, де працюють більше 250 чоловік мають формувати особисту службу, які контролюють умови праці. Фахівці служби проходять навчання в Національному інституті охорони праці, який фінансується, переважно, із коштів Національної каси страхування.

Основними принципами законодавчої бази Франції із охорони праці є комплексні підходи для забезпечення охорони праці. Значне місце у Франції приділяється розвитку корпоративної культури, в якій працівники відчувають особисту відповідальність за стан охорони праці на робочому місці.

Рівень життя у Швеції – один із самих високих у світі. Запорукою цьому є не лише високий валовий дохід на душу населення, а й можливість проведення робіт на виробництві в умовах максимальної безпеки. Права трудящих у Скандинавській державі оберігає Закон «Про охорону праці». В ньому чітко та однозначно прописуються норми, хто конкретно повинен відповідати за техніку безпеки при реалізації проектів, пов'язаних із підвищеними ризиками, хто забезпечує профілактику нещасних випадків на виробництві.

Керівництво охорони праці в Швеції виступає в якості державного органу, який забезпечує виконання прав трудящихся на забезпечення вимог охорони праці. Інститут приватних інспекторів відслідковує виконання положень нормативно-правових актів на місцях, не даючи можливості керівнику підприємства розслабитися. Навчання співробітників правилам безпеки праці являється державною прерогативою.

Нормативно-правова основа охорони праці в Швейцарії складається із декількох законів. Закон «Про страхування від нещасних випадків» включає в себе міри по профілактиці нещасних випадків, а Закон «Про працю» розглядає правові вимоги до сфери організації праці, які базуються на вирішенні проблем, пов'язаних із забезпеченням необхідних норм з охорони праці. Серед інновацій в законодавчій сфері за останній час стали ті пункти, які вступили в силу і стосуються фабричних і заводських лікарів, психологів та інших фахівців, які безпосередньо стосуються охорони праці [9].

Після того, як у 1992 р. Швейцарії відмовили у статусі європейської країни, керівництвом була прийнята нова програма по економічному розвитку країни, головним напрямом якої став перегляд діючого закону, який стосується безпеки технічного обладнання. До законодавства були внесені поправки, які відносяться до сфери безпеки приборів, засобів індивідуального захисту та технічного обладнання на підприємствах. Разом з цим, державними органами був підсилений контроль на ринку технічного обладнання.

Швейцарський інститут по страхуванню від нещасних випадків закріпив за собою завдання, які стосуються перевірки обладнання відповідно задекларованим стандартам. На жаль, надмірної уваги питанню контролю технічного обладнання на підприємствах з боку нашої держави немає.

Сфера охорони праці є важливим фундаментом для соціальної політики Португалії. Варто ознайомитися з основними моментами законодавчої бази відносно охорони праці в цій європейській країні. В нормативно-правовій базі з охорони праці зазначається, що виробництво не може приступити до трудової діяльності на території Португалії, не пройшовши передчасно спеціальної інспекції по питанням праці, і, не отримавши спеціального сертифіката. Кожна організація повинна забезпечити своїх працівників належними умовами праці, а також виплачувати необхідні кошти у фонд страхування від нещасних випадків [7].

Як і в більшості держав, в Латвії основним законом, регламентуючим охорону праці є Закон «Про охорону праці». Кожен роботодавець має створити необхідні умови праці, оцінювати ризики на підприємстві та створити організаційну структуру охорони праці, відповідальність за яку в рівній мірі повинні нести державні органи та роботодавці.

Контроль охорони праці зі сторони державних структур покладається на Кабінет Міністрів та Міністерство добробуту. Їм підпорядковується Державна інспекція праці,

Національна Рада трьохстороннього співробітництва. Окрім державних структур питаннями охорони праці в Латвії займаються організації роботодавців, організації самоуправління та профсоюзи [6].

Сфера охорони праці є пріоритетним напрямом суспільного життя Фінляндії. Згідно Конституції Фінляндії за охорону праці несуть відповідальність органи державної влади. Закон «Про охорону праці» був створений для удосконалення виробничого середовища і трудового клімату, для збереження працездатності працівників підприємств і попереджувати травми, захворювання, нещасні випадки у процесі трудової діяльності. Крім зазначеного закону в Фінляндії створена досконала база по захисту праці, в ній можна відмітити Закон «Про забезпечення охорони праці і співробітництво в сфері охорони праці» [8]. Цей Закон роз'яснює порядок виконання законодавчих актів, види контролю та інспектування сфери охорони праці. Загалом у Фінляндії існує близько 25 законів і більше 80 указів від Міністерств. Кількість державних органів і закладів, які несуть відповідальність за дотримання норм з охорони праці, також немало, це різні консультативні комітети до яких слід віднести Фінський інститут гігієни праці, Управління технологій безпеки, Національне агентство по контролю продукції в цілях забезпечення благополуччя та здоров'я населення.

Інспекція праці в Іспанії являється частиною Міністерства праці і соціального захисту. Генеральний директор Інспекції відповідає за контроль, планування та організацію її роботи, звітуючись по всім питанням перед заступником Міністра. Законодавство Іспанії зобов'язує працівників і роботодавців робити внески в Національний інститут соціального захисту. Важливим є те, що в Іспанії існує тристоронній орган – Національна Рада з економіки та соціальним питанням, яка включає в себе керівництво, роботодавців та працівників. Рада представляє собою національний форум по консультуванню питань запропонованих законопроектів, пов'язаних із охороною праці та здоров'я [5].

Як видно із зазначеного, роль держави займає значне місце в організації охорони праці Іспанії. Нормативні документи та вимоги виконуються всіма підприємствами та роботодавцями в повній мірі.

Позитивним прикладом може слугувати Естонія, яка по цей день займається створенням чіткої системи державного контролю охорони праці. Значним кроком у розвитку системи охорони праці стала реорганізація Інспекції в Департамент трудового осередку, який підпорядковується Міністерству соціальних справ. Метою його створення стала організація

правової бази і контролю для забезпечення охорони праці. На сьогоднішній день питаннями у сфері охорони праці займається Інспекція праці і 14 регіональних підрозділів [10]. У 1992 р. вступив в силу Закон «Про охорону праці», який поклав початок створенню інструкцій і програм по здійсненню нагляду. В них прописуються види та методи нагляду, вимоги до інспекторів, які здійснюють перевірку на підприємствах.

Слід зауважити, що в законодавчій базі України з питань охорони праці відбулися позитивні зрушення, а саме: Перший заступник Голови Державної фіскальної служби України, С. В. Білан підписав документ, у якому перелічено законодавчі, нормативно-правові акти та розпорядчі документи Державної Фіскальної Служби з питань охорони праці, рекомендованих для вивчення та удосконалення у 2018 році.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Отже, проаналізувавши міжнародний досвід деяких європейських країн, зокрема, Німеччини, Франції, Швеції, Швейцарії, Португалії, Латвії, Фінляндії, Іспанії, Естонії, слід зазначити, що для правового регулювання охорони праці в Україні порівняльний аспект є важливим і необхідним як в нормативній, правовій діяльності, так і в практичній роботі. Тому вирішення проблем охорони праці можливе при підвищенні соціальної відповідальності роботодавців, поліпшення взаємодії державних та місцевих органів влади, підвищення загального рівня керованості в країні.

Майже в усіх європейських країнах структура охорони праці розвивається у двох напрямках: державному і профспілковому. Цей взаємозв'язок є досить корисним для вирішення нагальних потреб не лише в галузі охорони праці, а й у всіх сферах соціального життя. Для поліпшення ситуації по питаннях охорони праці в Україні, слід вирішити на законодавчому рівні деякі питання, а саме: необхідність проведення інформаційних заходів або тренінгів, як для роботодавців, так і найманих робітників; налагодження системи обов'язкового страхування працівників: створення профспілок роботодавців та працівників для узгодження питань у сфері охорони праці.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Антропов В. Модели социальной защиты в странах ЕС // МЭМО. Москва, 2005. №11. с. 39–52.
2. Балашова Е. И. Охрана труда в Германии: работаем, чтобы жить, а не выживать // СПЕЦОПЫТ. Москва, 2009. №8. С. 41–45.
3. Власов Н. А. Германия в начале XXI века. С.-Петербургский университет, 2008. №2. с. 33–39.

4. Закон України «Про охорону праці». 1992 р. Ст. 669. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text>.

5. Охрана труда в Испании. URL: <https://www.znakcomplex.ru/poleznosti/example/a-kaku-nix/oxrana-truda-v-ispanii.html>

6. Охрана труда в Латвии. URL: <https://www.znakcomplex.ru/poleznosti/example/a-kaku-nix/oxrana-truda-v-latvii.html>

7. Охрана труда в Португалии. URL: <https://www.znakcomplex.ru/poleznosti/example/a-kaku-nix/oxrana-truda-v-portugalii.html>

8. Охрана труда в Финляндии. URL: <https://www.znakcomplex.ru/poleznosti/example/a-kaku-nix/oxrana-truda-v-finlyandii.html>

9. Охрана труда в Швейцарии. URL: <https://www.znakcomplex.ru/poleznosti/example/a-kaku-nix/oxrana-truda-v-shveicarii.html>

10. Охрана труда в Эстонии. URL: <https://www.znakcomplex.ru/poleznosti/example/a-kaku-nix/oxrana-truda-v-estonii.html>

REFERENCES

1. Antropov, V. (2005). *Modeli social'noj zashchity v stranah ES*. [Models of social protection in the EU countries]. Moskva.
2. Balashova, E. (2009). *Ohrana truda v Germanii: rabotaem, chtoby zhit', a ne vyzhivat*. [Labor protection in Germany: we work to live, not survive]. Moskva.
3. Vlasov, N. (2008). *Germaniya v nachale XXI veka*. [Germany at the beginning of the XXI century]. S.-Peterburg.
4. *Zakon Ukraïni «Pro ohoronu praci»*. [Law of Ukraine «On labor protection»].
5. *Ohrana truda v Ispanii*. [Labor protection in Spain].
6. *Ohrana truda v Latvii*. [Labor protection in Latvia].
7. *Ohrana truda v Portugalii*. [Labor protection in Portugal].
8. *Ohrana truda v Finlyandii*. [Labor protection in Finland].
9. *Ohrana truda v SHvejcarii*. [Labor protection in Switzerland].
10. *Ohrana truda v Estonii*. [Labor protection in Estonia].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЛЕВЧЕНКО Інна Миколаївна – доктор історичних наук, професор, професор кафедри теорії та методики професійної підготовки Університету ім. Григорія Сковороди в Переяславі.

Наукові інтереси: професійна освіта, історія науки і техніки, філософія освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

LEVCHENKO Inna Mykolayivna – Doctor of Historical Sciences, Professor, Professor of Theory and Methods of Vocational Training, University. Hryhoriy Skovoroda in Pereyaslav.

Circle of scientific interests: professional education, history of science and technology, philosophy of education.

Стаття надійшла до редакції 09.12.2021р.